

ПРОФЕСІЙНІ ОСОБИСТІСНІ ЯКОСТІ СОЦІАЛЬНОГО ПЕДАГОГА ЯК БАЗОВА УМОВА СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Анотація. У статті розглядаються особистісні якості, необхідні для соціально-педагогічної діяльності.

Ключові слова: соціально-педагогічна діяльність, особистісні якості.

Аннотація. В статье рассматриваются личностные качества, необходимые для социально-педагогической деятельности.

Ключевые слова: социально-педагогическая деятельность, личностные качества.

Annotation. In the article personality qualities of social teachers are examined in the process of professional training.

Key words: social-pedagogical activity, personality qualities.

Розвиток соціальної педагогіки як науки, визнання в суспільстві професії соціального педагога, збільшення кількості вищих навчальних закладів, які готують фахівців цього профілю, обумовило потребу в удосконаленні підготовки фахівців, теоретичному осмисленні змін, які відбуваються у цій галузі. В Україні успішні дослідження в цьому напрямі ведуть Р. Вайнола, І. Зверева, А. Капська, Л. Міщик, С. Харченко та ін.

Підґрунтям для визначення завдань формування професійно важливих якостей соціального педагога стали професійні стандарти підготовки спеціалістів у зарубіжних країнах, етичний кодекс спеціалістів із соціальної роботи України, а також розуміння гуманістичної і соціокультурної місії соціально-педагогічної діяльності, що ґрунтується на засадах християнської моралі, поваги до ближнього, емпатії та альтруїзму тощо.

Соціально-педагогічна робота спрямована на вирішення проблем у діаді „особистість – навколишнє середовище”, де в епіцентрі уваги соціального педагога завжди має бути людина. Тому професійні дії соціальних педагогів повинні бути спрямовані на допомогу у розв’язанні проблем особистості. Поряд із допомогою людині в періоди особистісного і соціального неблагополуччя соціально-педагогічна допомога передбачає захист її прав, інтересів, людської гідності й права на гідне життя [7].

Специфіка професії „соціальний педагог” передбачає насамперед сформованість певних моральних принципів і професійних цінностей, що уможлиблює розвиток почуття „належності” до фаху. Одним із визначальних моментів професійного становлення майбутнього соціального педагога є засвоєння у процесі фахової підготовки етичних принципів професійної діяльності, що обумовлюють специфічні професійні проблеми, зокрема, проблему моральної відповідальності перед клієнтом, колегами, спеціальністю і суспільством [6].

Мета статті: охарактеризувати професійно значимі особистісні якості соціальних педагогів.

Однією з найважливіших якостей особистості сучасного соціального педагога, разом із широкою освіченістю й постійною зацікавленістю у створенні необхідних умов для успішного навчання й наступної професійної діяльності має бути передусім всебічна педагогічна й психологічна компетентність, яка передбачає:

- глибоке знання соціальним педагогом основних положень педагогічної й психологічної наук;
- вільне володіння методами вивчення особистості, уміння проектувати розвиток кожного підлітка як індивідуальності;

- прагнення використовувати професійні знання та уміння у повсякденній практиці;
- творчо підходити до розв'язання проблемних завдань, вирішення проблемних ситуацій;

- особисту вихованість, тактовність, толерантність, високу вимогливість до себе.

В освітньо-кваліфікаційній характеристиці бакалавра соціальної педагогіки визначені особистісні якості, які мають бути притаманні фахівцю, зокрема: володіння державною та іноземною (іноземними) мовами; здатність до формування світогляду, правильного розуміння сучасних проблем розвитку суспільства, людського буття, духовної культури, практичного відображення в професійній діяльності світоглядних позицій; наявність етичної культури, здатність до вибору стратегії і тактики соціально-педагогічної діяльності з урахуванням загальнолюдських цінностей; здатність до дотримання здорового способу життя, фізичного самовдосконалення та зміцнення здоров'я, власного і оточуючих тощо.

Якості, що характеризують особистість як професіонала: професійна компетентність, педагогічна майстерність, гуманність, моральність, любов до дітей, комунікабельність, поміркованість потрібно формувати у студентів в процесі професійної підготовки соціального педагога. В умовах вищого навчального закладу особистісні якості формуються під час аудиторної та позааудиторної роботи. Основними суб'єктами виховної взаємодії у вищому навчальному закладі є науково-педагогічні працівники, наставники академічних груп, координатори виховної роботи, колективи кафедр, студенти, деканати, відділи виховної роботи, ректорат.

Формуванню особистісних якостей у студентів сприяє демократичний уклад вищого навчального закладу, стиль поведінки та спілкування членів педагогічного колективу. В основу педагогіки співробітництва покладено гуманізацію та демократизацію навчально-виховного процесу, відмову від авторитарного стилю педагогічної діяльності. Це обумовлює якісно нові стосунки між викладачем та студентом, що передбачають спільне визначення мети та завдань навчально-виховної діяльності, шляхів її досягнення, партнерську взаємодію. Співробітництво й співтворчість визначають атмосферу взаєморозуміння, довіри, поваги, а також вимогливості, дисциплінованості, відповідальності та справедливості.

Важливою є орієнтація навчального процесу на створення оптимальних умов, розвитку індивідуальних якостей майбутніх соціальних педагогів, що є основою формування особистісних якостей та індивідуального стилю роботи; формування вміння адекватно оцінювати свої можливості, переваги і недоліки, навички роботи над собою; розробляти перспективні плани особистісного самовдосконалення.

Соціально-педагогічна практика відкриває простір для самореалізації тим, хто вміє співчувати, розуміти проблеми інших людей, допомагати їм жити гідно, попри фізичні обмеження, душевний злам чи життєву кризу.

Важливо, щоб соціальні педагоги володіли необхідними для професійної діяльності особистісними якостями (доброта, турботливість, чесність, чуйність, приязність, співчутливість, безкорисливість, урівноваженість); навичками спілкування (увага до інших, вміння вислуховувати, ввічливість); ставленням до роботи (сумлінність, виконавча дисципліна, відповідальність, вимогливість до себе). Неприйнятними для них є такі особистісні якості, як нервозність, користолюбство, черствість, пихатість, нечесність, жорстокість. У спілкуванні негативно оцінюється грубість, неповага до людей, сердитість, невічливість, зухвалість. У ставленні до роботи – байдужість до клієнтів, постійний поспіх, безвідповідальність, небажання допомогти, легковажність, незібраність тощо.

Соціально-педагогічна робота належить до таких видів професійної діяльності, в яких не лише знання та вміння, а особистісні якості спеціаліста впливають у багатьох випадках на її результативність. Визначаючи особистісні характеристики соціального педагога, треба завжди пам'ятати, що він працює у сфері „людина-людина”, яка вимагає

від спеціаліста в першу чергу здатності успішно функціонувати в системі міжособистісних відносин.

Соціально-педагогічна діяльність потребує не тільки певних професійних знань, умінь використовувати найпродуктивніші для кожної конкретної ситуації форми, методи, технології соціально-педагогічної роботи, а й відповідних особистісних якостей, без яких багатьом вона може здаватися рутинною, надто обтяжливою. Тому особливо важливими є такі індивідуальні якості соціального педагога, як гуманістична спрямованість, особиста і соціальна відповідальність, почуття справедливості, власна гідність і повага до гідності іншої людини, терпимість, ввічливість, порядність, емпатійність (здатність співпереживати, співчувати), готовність зрозуміти клієнта і прийти йому на допомогу, уважність, старанність, щирість, комунікабельність, соціальна адаптованість.

Репертуар професійно-значимих якостей фахівця може варіювати залежно від специфіки особистості і соціально-психологічних умов, професійного самовизначення і навчання. Проте існують і базові вимоги до компетентності, трудової дисципліни, моральних принципів, без дотримання яких неможливе повноцінне досягнення цілей та завдань соціально-педагогічної діяльності.

В основу розвитку особистісних якостей фахівця мають бути покладені такі принципи:

а) принципи творчого саморозвитку. Передбачає поєднання логічного й евристичного (пошукового, творчого), раціонального й емоційного; здійснення саморозвитку через безперервне самовдосконалення; поширення власного досвіду, власних знань з одночасним запозиченням досвіду колег;

б) принципи самопізнання, що передбачає орієнтацію на рефлексивне мислення; усвідомлення своїх сильних і слабких якостей; опора на сильні якості і робота над подоланням слабких; використання тестів самоконтролю, договорів із собою, самоспостереження, самоаналізу, аналізу чинників своїх успіхів і причин невдач;

в) принципи співтворчості викладача і студента, оскільки дбаючи про успіхи своїх колег, учнів не менше, ніж про свої, особистість виявляє до них довіру, щирість, терпимість, дотримується демократичних засад у взаємодії з ними, розв'язанні спільних завдань тощо.

Проведений нами аналіз літератури [8; 9] дає підстави констатувати, що науковці виокремлюють три групи професійних особистісних якостей соціального педагога:

1. Психофізіологічні характеристики, які обумовлюють здібності для соціально-педагогічної діяльності. До них належать психічні процеси (сприйняття, пам'ять, увага, мислення), психічні стани (втома, апатія, стрес, тривожність, депресія), увага як стан свідомості, емоційні та вольної прояви (стриманість, наполегливість, послідовність, імпульсивність). Психологічні характеристики мають відповідати вимогам до фахової діяльності соціальних педагогів.

2. Психологічні якості, що характеризують соціального педагога як особистість. До цієї групи якостей зараховують самоконтроль, самокритичність, самоаналіз, прагнення до самовдосконалення, самооцінка власних вчинків, а також стресовитривалість (фізична тренуваність, самонавіювання, вміння переключатися й управляти власними емоціями). Вони допомагають уникнути професійних стресів, здійснювати самоменеджмент – послідовне, цілеспрямоване використання ефективних методів і технологій самореалізації, саморозвитку творчого потенціалу. Також до цієї групи належать емоційна врівноваженість, низька тривожність, творче мислення, послідовність у діях, наполегливість, стриманість, уважність, спостережливість.

3. Психолого-педагогічні якості, які впливають на ефект особистої привабливості. Такими якостями є комунікабельність (уміння швидко налагоджувати контакт із людьми); емпатійність (здатність співпереживати); атрактивність (зовнішня привабливість особистості); красномовність (вміння гарно, майстерно говорити, ораторський хист);

знання себе і вміння допомагати іншим у самопізнанні; щирість, вміння природно поводитись у стосунках з клієнтом тощо.

У формуванні якостей, необхідних соціальним педагогам для успішного виконання своїх обов'язків і спілкування з клієнтами, суттєву роль відіграють природні дані, прагнення до самовизначення, самоутвердження, бажання вчитися, ціннісні орієнтації і вольові зусилля людини, яка обрала цю професію.

Отже, соціального педагога як особистість та професіонала характеризують:

- відповідність його особистісного і фахового потенціалу вимогам професії, намагання збагачувати практику новими знаннями, методами і формами роботи;
- мотивація до особистісного саморозвитку та самовдосконалення;
- спрямованість у професійній діяльності на ініціативність, творчість;
- соціальна активність, небайдужість до актуальних питань практичної роботи, намагання знаходити нові резерви розв'язання професійних проблем і вміння їх використовувати.

Отже, ефективність професійної діяльності залежить не тільки від рівня підготовки фахівця, його знань і досвіду, а й від особистісних характеристик, якостей, ціннісних орієнтацій та життєвої позиції соціального педагога, які є базисом для успішного здійснення соціально-педагогічної діяльності.

Література

1. *Безпалько О.В.* Соціальна педагогіка в схемах і таблицях: Навч. посіб. – К., 2003. – 136 с.
2. Диагностика профессиональных способностей, система профессионального отбора социальных педагогов и социальных работников. Сб. науч. тр. / Отв. ред. *В.Н. Келасьев.* – М., 1994. – 127 с.
3. Дипломированный социальный педагог: специфика профессиональной деятельности и система профессиональной подготовки / Под ред. *М.А. Галагузовой.* – Екатеринбург, 1996. – 121 с.
4. *Заверико Н.В.* Підготовка соціального педагога: зміст та головні напрями // Соціалізація особистості. За ред. *А.Й. Капської.* – К.: НПУ імені М.П. Драгоманова, 1999. – С. 11 – 17.
5. *Кучерявий А.Г.* Формирование у студентов целостной готовности к труду социального педагога // Теория и практика социальной педагогики и социальной работы / Под ред. *В.Н. Сидорова, А.С. Киселева.* – Донецк, 1997. – С. 102 – 105.
6. *Мищик Л.И.* Профессиональная подготовка социального педагога (педагогический, психологический и управленческий аспекты). – Запорожье, 1996. – 142 с.
7. *Поліщук В.А.* Соціальний педагог у сфері професійної діяльності // Вісник Луганського державного педагогічного університету імені Тараса Шевченка. – 2001. – №1. – С.153 – 161.
8. *Яркина Т.Ф.* Гуманизм как теоретико-методологическая основа социальной педагогики. – М.: РАО, 1997. – 68 с.
9. *Ярская-Смирнова Е.* Профессиональная этика социальной работы: Учебник. – М.: Ключ, 1998. – 96 с.